ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ ԲՈՒԶԱՆԴԵԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ
ՏԷՐՈՒԹԵԱՆՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ

1849 — 2 ԱՊՐԻԼ | ՆՈՒՄԵՐԱ — 104 | ՋԷՄԱԶԻԼ ԷՎՎԷԼ 21 — 1265

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՔ

ԱՅԱՍՕՖԻԱՅԻ երեւելի մզկիթը ժամանակէ մը 'ի վեր է կը նորոգուի արքունի հրամանաւ, եւ լմննալու մօտ է։ Մեծափառ Ինքնակալը անցեալ երկուշաբթի հոն գնաց ու շինուած տեղերը շրջագայեցաւ։

Անցեալ չորեքշաբթի օգոստափառ Արքայն Չրաղանի պալատէն Պէյլէրպէյի պալատը փոխադրուեցաւ. եւ շարունակ օրն ալ բոլոր ատենութեան ընդունելութիւն մը ըրաւ իւր երեւելի նախարարներուն։

ԽՍՐԷՖ էֆէնտին, որ երբեմն հաշուակալութեան ատենին առաջին գրագիրն էր, այժմուն նաւարանին մէքթուպճի կարգեցաւ՝ առաջին ատենադպին երկրորդ կարգը անցնելով։

Մխիթի կուսակալ Հիւսէյին փաշայն իւր օրհասը մեռաւ։

Մեծայի նախկին գաւառն Ըշիֆ էֆէնտին անցեալ ամսոյն 28 ին Մեծայէն ճամբայ ելաւ, ու Կոստանդնուպոլիս գալու վրայ է։

Արքունի գիւանին Թարգման Էմին էֆէնտին պաշտօնով մը այս երկուշաբթի մեկնեցաւ դէպ 'ի Պէյրութ։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ փոխարքային բարձրագահ որդի Աբբաս փաշային մայրը Պոլիս գալու մտօք Աղեքսանդրիայէն շոգենաւով ճամբայ ելեր ու Իզմիր հասեր է. ուր տեղ գաւառին աւուրներէն ետեւ՝ Պոլիս ժամանեց այս երկուշաբթի։

Յիշեալ տեղին մէջ բոլոր գործառնութիւնները գիւղին եղանակաւ տեսնուելու համար ատեաններ հաստատուած են, որոնցմէ մէկն է զինուորական ատեանը, որուն համար գրուած կանոնները մի քանի մասէն 'ի լոյս կը ելլեն։

Ա. Այն զինուորական ատեանը եօթը զօրավարէ բաղկացեալ ըլլալով պիտի ըլլայ ամբաւ, ձիաւոր և հետեւակ գունդերէն։

Բ. Ատենին խորհրդածութիւնը ամեն օր ժամը չորսէն մինչեւ 10ը պիտի շարունակուի, բայց ուրբաթ օր պարապոյ պիտի ըլլայ՝ ուրիշ տօներուն համեմայն։

Գ. Ճէպհանէի (սպառազինական) վերաբերեալ ամեն նոր դրութիւնները հոն պիտի որոշուին, բայց թէ որ անդամները մի և նոյն նիւթոյ վրայ համախորհ չըլլալով երկու կողմի բաժնուին նէ՝ երկու կողմին ալ կարծիքը պիտի գրուի ու Եգիպտոսի մեծ ատենին պիտի խրկուի որ հարկ եղածը գործադրէ։

Դ. Օրինաւորական գործոց վրայօք Ճէպհանէի գիւանը եկած բոլոր գործառնութիւնները՝ թէ որ կանոնին համաձայն են, յանձնուելով գրասենեակներուն մէջ պիտի տեսնուին՝ առանց վերատեսուչներուն ձեռամբը. բայց թէ որ համաձայն չեն և կամ դժուարին երեւին, անոնցմէն յիշեալ ատեանը պիտի խրկուին։

Ե. Ատենին մէջ եզրակացութիւն եղած ամեն գործոց համառօտութիւնը՝ Ճէպհանէի վերակացուին խնդրով պիտի տրուի գրով. այնալ թէ որ պիտի հաստատէ նէ՝ գրին մէջ պիտի նշանակէ ու անանկ պիտի խրկէ պէտք եղած տեղը. այն գործերը՝ որոնք բաւ կանոնի խնդրելով պէտք կըլլան, անոնցմէն ալ Եգիպտոսի մեծ ատենին պիտի ծանուցանէ, ասկից ինչպէս որ նորինն, այնպէս պիտի գործադրէ. թէ որ յիշեալ վերակացուն այն գրին մէջ գրուածին ամենը չը հաստատէ և անոր վրայօք ինքը ուրիշ կարծիք կամ խորհուրդ մը ունենայ, նոյն գրին մէջ զատ տեղ մը պիտի նշանակէ։

Զ. Ատենականներէն մէկը թէ որ Ճէպհանէի գործառնութեանց կարգադրութեանը վրայօք խորհուրդ մը ունենայ, յիշեալ վերակացուին խնդրելով ատենին մէջ բանալու հրաման պիտի առնէ ու անանկ պիտի խնդրէ ատենին, և երբոր նոյն խորհուրդին որոշում մը տրուի, այն ատենը պիտի ծանուցուի վերակացուին նախայիշեալ կերպովը։

Է. Ատենականները խորհրդածութիւն ըրած ատեննին ամենեքն ազատութիւն կամ ամբոխութիւն պիտի չըլլան, այլ մեծերին եկածը չըլալ չկայ խօսելու հրաման ունին. և թէ որ մէկերնուն ազատութիւն ընող ըլլայ, քննութիւն պիտի ըլլայ ու բառ կանոնի սաստիկ պատիժ պիտի կրէ։

Ը. Անդամները կառավարութեան գործերը հոգալու միայն պիտի զբաղին, այլ զօրքերուն, աշխատաւորներուն և հասարակութեան գործոյն ալ հոգ պիտի տանին, և խաւուրջը ունեցողներուն միջնորդ պաշտպան պիտի ըլլան։

Թ. Անդամներէն մէկը թէ որ մեծագոյն մասին որոշմին համաձայնութիւն չըտայ, ստորագրելու կամ կնքելու համար զինքը ստիպող պիտի չըլլայ, և թէ որ ինքն այն որոշմանը վրայօք ուրիշ պատուէր մը ունի, անոր տակը զատ գրելու ու կնքելու թոյլտուութիւն պիտի ունենայ։

Ժ. Ատենականները Ճէպհանէի երեւելի զօրավարներէն ըլլալով, եթէ փոփոխելին հարկաւորի, բարձրագահ Փոխարքային հրամանաւը 'ի գործ պիտի դրուի։

ԺԱ. Այն ատեանը՝ զինուորական կարգին վերաբերեալ ուրիշ նորք և մեծամեծ գործերն ալ պիտի տեսնայ, ինչպէս են երկրաչափութեան, պատերազմական պիտոյութեան, թնդանօթի պատրաստութեան, և անոր վերաբերեալ գործերուն. բայց թէ որ անոնց եզրակացութեանը վրայօք դժուարութիւն մը ծագի, այն ատենը անդամները իրենց դատումը և գաղափարը պիտի գրեն Եգիպտոսի ատենին՝ որ հարկ եղածը պիտի կարգադրէ։

ՍԻՒՎԱՍԻՑ կողմերը այս միջոցներս սաստիկ ցուրտ ու մրրիկներ եղեր են. րէպիւլէվէլի 15 ին մէկ մառնաքարի ձիւն տեղացեր է, որ այն կողմերը խիստ քիչ կը պատահի։ Նմանապէս Տիգրանաթ ալ ցուրտը շատ սաստիկ է եղեր. նոյն օրը հոն ալ ձիւն եկեր է. բնակիչները օդոյն ցրտութենէն այն օրը տուներնուն դուրս չեն ելեր։

ԹԱԹԱՐՈՍ շոգենաւը՝ որ Անգղիոյ դեսպանին սրաժամանդատն Սըր Ըսթրաթֆորթ Գանինկին գործոյը համար յատկացեալ էր, անցեալ երկուշաբթի մեկնեցաւ Պոլիսէն դէպ 'ի Մալթա։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Օրագրիս նախընթաց թերթովը խօսելու որ խոստացեր էինք Փիշմիշեան հանգուցեալ Միքայէլ Մեծապատիւ Ամիրային և Ամիրայեան Ամիրայի գովելի վարուցը վրայ, աւելորդ և գեղեցիկ բարեգործութիւնները յաջորդ թերթով յիշատակելու, նոյն պարտաւորութեանս կատարելու կը փութամք։

Այս բարեհամբաւ Ազգը՝ Ակնայ գեղերէն ուղղափառ և բարեպաշտ ծնողքէ Եղաւ. ինք ծնաւ 1199 թուին ըստ տոմարաց. իւր տասն և մէկ տարեկան կըլլալ, իւր հայրը Փիշմիշեան Կարապետ աղայն իր առաջին բնակութեան տեղը Մայրաքաղաքս բերել կուտայ. ուր քրիստոնէավայել և բարեպաշտութեան վարժանքները՝ իւր կենացը անձամբ հետ զարգանալով, ջերմեռանդ սուրբ հաւատով, և բազմաձեւ քաղաքականութեամբ կը բարգաւաճէր։ Այս գովելի կերպերը բարուք բեղմնաւորելով, ոչ թէ միայն սրտաբին գործքերուն մէջ մեծ աշալուրջ և համբաւաւոր գտնուեցաւ, այլ նաև իւր բոլոր գործողութիւններովն ալ թէ ըստ հոգւոյն և թէ ըստ մարմնոյն դիրքն ճոխացնելով՝ շահեցուց իւր բարեբախտ վերջաւորութիւնը. և այս հոգևոր կատարելութիւններովն ալ հայրական սրտովն ստացեր էր գլխեր հասարակութեան։ Նմանապէս թէ գաղտնի և թէ յայտնի բարեպաշտական և ազգօգուտ գործքերովն ալ անմահացուց իւր հոգին ու համբաւը։

Այս գովելի Ազնիւ ջերմեռանդ և անխոնջ ջանքովն էր, որ Աղբանեանն բարձրացեալ հրամանաւ՝ ի Տէր Ներսէս Աստուածային կենաց Տանը Գեղեցմանին վրայ ի Փառքով խորհուրդը կը կատարէ Ազգս մինչև հիմա որ առաջինքը անհնար էր։

Լուսաւորչի սուրբ խաչ եկեղեցւոյ ի հիմանց նորոգ շինութեան, և անոր բոլոր հայրապետական զգեստներուն, և կարեւոր եղած անօթներուն և զարդերուն գլխաւոր պատճառը թէ բանիւ և թէ արդեամբ այս Երանելին եղաւ։

Պոլսոյ մէջ սուրբ Փրկիչ անուն բարեկարգ Հիւանդանոցին մեր՝ Ներսէս գուլէի տրուածը հասարակութիւնը, և անոր (փոխի) սահմանուելը՝ որ դժուարին գործ էր, և անոր վրայ աւանդի տրոնութիւններ յաւելեցուց. նմանապէս այս Հիւանդանոցին մօտ մեծ վաճառանոց Թամբերու գործարանին կառուցումը, (որ բաւական եկամուտ կը բերէ նոյն Հիւանդանոցին). այս երախտաւոր Բարերարին ազգասիրական ջանքին յաւէրժական պտուղներն են։

Փէշտմալճեան հանգուցեալ Գրիգոր մեծանուն և համբաւաւոր Ամիրայեանին աշխատասիրութիւններէն Լուսաւորչի անուն ընտիր գիրքին ալ՝ իւր արդիւնքէն ապրեցնելով և ազգին մատակարարելով՝ իւր սրբերի բարեխօսութեան Ամենայն անուն ալ մնաց։

Նմանապէս գովելի և բարեպաշտական բարերարութիւններով զարդարուած՝ ջերմեռանդ հաւատով՝ աշխարհային ընթացքը կատարեց՝ յաւիտենական կեանքին ձանապարհորդելով. որ քանի մը ամիս հիւանդութիւն կրելով՝ գիշեր ի շաբաթ հասարակաց բնութենին տոմարաց 1265, և XI մարտի երկշաբթի օրն, որ մեծի պահոց սուրբ Լուսաւորչի յիշատակութեան օրը կը լուսանար. և հանգիստը յաւիտենական յարգարութեամբ հասարակաց մօրը ծոցը ամփոփեցաւ։

Այս անզուգելի ցաւոյն սոսկումը՝ որ Լուսաւորիչ Ամիրային մահուանը հասարակաց սրտին մէջ խորագոյն տպաւորեց, թէպէտ և շատ ծանր եղաւ. բայց նոյն բարերար որդւոյն հօրաքոյր շաւաւիղը մեծարանօք Նշան ազգասէր Ազգն իւր արդէն յոլովացած ազգասիրական օգտաւէտ բարեգործութեան նշանները՝ որպէս և կը մխիթարէն նոյն սուրբ սիրտերը նէ, այնքան և աւելի ևս հաւատոյ կըննէ որ ժառանգած հայրենի շքոյն ու համբաւոյն ոչ ևթէ հաւատարիմ աւանդապահը պիտի ըլլայ, այլ և առաջնակարգ արդասաւորելու է, ազգասիրական գործքերովը իւր անունն ալ անմահացընելով։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՍՈՒԼԹԱՆ ... Տիֆլիս Մօլտաւա անուն կուսակալը ապստամբներուն հաւ մօր՝ Անգղիոյ տէրութեան Հնդկաստան ունեցած զօրքին մէկ բերը անոր վրայ խրկեր էր, որոնք մեծ պատերազմներ ընելէն ետեւ միայն յաղթող գտնուեր էին. և նոյն կուսակալը քաղաքին մէկ կողմը եղած ամուր բերդի մը մէջ պատսպարեր էր։

Այժմ Հնդկաստանի օրագրերուն խօսքին նայելով՝ անգղիերէն ռեթերով մը անգղութեան զօրքը մտեր է պատերազմելու բերդին վրայ թնդանօթ նետելու։ Անգղիացի երկրաչափները ծառայութիւն ընելով և ական (լաղըմ) պատրաստելով բերդին մէկ կողմը օդը հաներ են. բայց բերդին մէջ ալ Հնդկաստանցի իրաց վարպետ երկրաչափներ գտնուելով բերդին միւս կողմերը պահպաներ են։ Նոր վրայ Անգղիացիք հաւկթելով որ ականին միջոցաւ բերդը չը պիտի կրնան առնել, ուստի բերդին գիւղերը գտնուած լեռան գագաթը քանի մը թնդանօթ ու խումբարա հանելով սկսեր են բերդին մէջ խումբարա նետել, ժամանակ մըն ալ ասանկ պատերազմելէն յետոյ՝ Տիֆլիս Մօլտաւան ուզեր է որ անձնատուր ըլլայ. ամէյան պայման ըրած ինքն բերդերուն ընծայը յանձնելի, մինչ ըլլայ յարդանի և ուզած տեղերին երթալու ազատութիւն ըլլայ։

Այս պայմանը՝ Անգղիոյ բանակին զօրավարին ալ խնդրեցեր էր, բայց չընդունելով զօրավարը շարունակեր է պատերազմը մինչև չորս օր ևս. այնուհետև Տիֆլիս Մօլտաւանը չը կրնալով դէմ դնել՝ բերդը յանձներ է զօրավարին ու ինքն ալ անձնատուր եղեր է. Անգղիացի զօրքը բերդին մէջ մտնելով թէ զանիկա և թէ ընկերները 4000 հոգի գերի բռներ են, բերդին ինչքերը առաջ առեր են. բայց Տիֆլիսին յայտնի չէ, որ անիկա ուր պիտի խրկեն։ Այս լուրը Պօմպայ հասածին պէս՝ մեծ ուրախութեան հանդէսներ ըրեր են հոն։

Յետոյ Տիֆլիս Մօլտաւան՝ ինչպէս որ յայտնեցին, ապստամբներուն պատճառաւ, գլխաւոր Աւստրիէն Շէր Սինկը ու ուրիշ Շէր Սինկը նաև ուրիշ երկու Սինքներ ալ ապստամբութեան դրօշակը բացեր էին. ուստի ասոնց վրայ ալ Անգղիոյ տէրութեան Հնդկաստանի զինուորներէն 22000ի

Ցեսողաց բանաստեղծական նուրբերատապրը Սուրբ խաչի դպրատան ուսանողներուն մէկը՝ իւր ընկերակցաց երգեցին բերան բերելով. երեկոյ ցաւալի սիրով յայտնելու համար՝ քաղաքական տխրութեանց մէջ կարդացեր է Լուսաւորեալ Ամիրային մահուանը վրայ։

Գուցէ՝ և այս անուշ անօրէնութեանս մէջ ալ՝ ըստ ամփոփմանն ձերբազատութեան և կամ ուրիշ նմանութիւն վրայ բանախօսութեան ատեանը Տէրը մեր բարերարն։ Գուցէ մեր ամենեցուն սիրտը՝ որպէս յերկինք և յերանելի պաշտօնէ կարծելով, զուարթացուցիչ բաներ մտիկ ընելու գնաս սրտութեան Հ՝ այս օրուան ձեր ձերբազատութիւնը։ Գուցէ՝ և գնացած ալ մտիկ ընելու Շեկերակիցք իմ, յորդորանաց խօսքերու անկարելութիւն ըլլար այսօր։

Ոհ. ոչ այնպէս. քանի ձեռք մեր, կենդանի ծունկը. և ձեռքեր մեր ի բերան մեր կցեն ի բողոքաձայնութիւն. մանաւանդ նուաղեալ որ բարձրացեալ այսօր, կեղծաւոր մեր և բերկրելի՝ սրտատ առաջ խանդաղատանք ի՞նչպէս արիւնն մեր յորդառ թափելն սրտէն շարունակէ բանիւք կոչոյ ըստանց՝

Տէրը մեր դարձուցած. վասն զի վերջահասական բանաստեղծն փոխարկեց աղեկտուր ողբերգութեան վերջաւորութեան մեր ամենեցուն սիրոյ։ Այս շարժումն մեր բանաստեղծութեան նուագարանին բերկրելի, ոչ ուրախութեան այլ սիրոյ և եղանակաց որդւոց պարտիքը կատարելու է։ Փառքն աղաղակելու երջանիկ արժանաւոր երկնքեան հասարակաց է սուրբ տէր, և ոչ ունայն և անանց։

Ո՞վ է վասն որ արժանացն որդեգրութեան և եկեղեցւոյ. ո՞վ է հաւատարիմ միաբանութեան հասարակաց՝ Փիշմիշեան Մեծապատիւ Միքայէլ ազգասէր և ազգօգուտ Ամիրային մեր, միանգամայն և յաւիտենական պաշտպանն՝ այս մեր սպարապետ Թագաւոր Աստուծոյ, որդւոց արժանացեալ էր աղքատ՝ սիրելի մխիթարիչը իմ, նոյն վերջացեալ բարերարին ցանկալի ձերբազատութեանը, որ երկնից երկինքն մեզ նուաստիս պայծառութեան կը մարդասիրէր՝ շարաւթական մեր փառքի տեսչութիւնը պատուասիրելով։ Նոյնպէս այս ունիք սակաւ՝ պատճառաւ Ամիրային շքեղափայլ դէմքը փայլելու. ինչպէս որ սուրբ եկեղեցւոյ յարմարութիւն պատուով միանգամայն անմիջական մեր ձեռքերով ջերմեռանդ գովութեամբ ազդեցութիւն ասելու կը փայլէին։ Ո՞վ այն և ոչ երկինք. զինչ. և անդամոյն զինչ՝ իր յաւիտենական փառաց օթևանը, ուր՝ բարեաց սիրտը կը բաշխէր. այլ չի մնաց մեզի անոր բերանի սիրոյն ամառ չէ փայլունն։

Ով յաւէտ. մեծ աղեկտուր. աւաղ սրտանց թեւածելով. որ սաստկագոյն սրտեցաւ մեր ամենեցուն վերջ։ Ո՞ւր է որդեգր մեր հայրապետ Տէրը և Ամիրայն. ո՞ւր է անոր անտանջելի գեղեցկ. ո՞ւր զուարթալից կերպարանն. ո՞ւր սիրալիր սիրտն. ո՞ւր բարեհամբոյր կանոն. ո՞ւր է խրախուսիչ բերանն. ո՞ւր առատաբաշխ ձեռքն. ո՞ւր է անձնվիրական աչքն. և ուր ողբացուցած հոգեւոր արթնութիւն. աւաղ. մ՛ այլ ի միջի. Թագաւոր զանձն ալ, և իւր խնամքն հայրենիքը գիտեցաւ յանախնամ։

Այլ զու՝ ով երանելի. ով հոգեւոր փառաւոր. ինչ արդեօք այսպէս սաստկաբար բաժանեցար մերմէն։ Չեմ բարերար մեծութեամբ՝ երկնաւոր փառաց հասարակութիւն կը փայլէր, ինչ

չափ ընտիր զօրով Կուֆ զօրապետը խոյա-ցեր էր. և Շէր Սինկը ու Չըթթըր Սինկը՝ թէ՛ թօփխանայ և թէ՛ սուսերաւոր (սուարի) 32000ի չափ ընտիր զօրքերովը Փէնճապի մէջ ձորով բռնած տեղը բնակութիւն հաստատելով, նոյն տեղէն ամէն կողմը պատերազմական [illegible] ըրած էին, և պատնէշներ (մեթերիզներ) ալ շինելով տեղերնին աղէկ մը ամրացուցեր էին։

Նոյն զօրապետը երբոր [illegible] ամսոյն մէջ կիմանայ որ նախապէս Մուլթան գաւառը առնուեր է, խոյն ճամբայ կելլէ գնալ 'ի Շէր Սինկին ու Չըթթըր Սինկին բանակած տեղը, որ իր կեցած տեղէն 17 մղոն հեռաւորութիւն ունէր. միայն կը զնէ, որ հասնելու թէ գիշեր ըլլայ և թէ ցերեկ պատերազմի սկսի։ Նոյն ամսոյն մէջ գիշեր ատեն կը հասնի բանակին մօտ տեղ մը ու վրաններ տնկելով բանակը կը կազմէ։ Սէքհերը յառաջելով զօրապետին հանդիման ըլլալը կիմանան, և կսկսին թնդանօթ նետել Անգղիացի զօրքերուն վրայ, առանց որ մինչև անգամ [illegible] մէկ քանին զօրապետին վրանին առաջքը կիյնայ։

Զօրապետին ատենը՝ [illegible] զօրապետութեան մը [illegible] զօրախումբ մը՝ վրանին կը խրկէ. որոնք գացածնուն պէս կը հասկնան որ հեռուէն անոնց հետ պատերազմիլը խիստ դժուար պիտի ըլլայ, որովհետև Սէքհերուն ամենն ալ աղէկ [illegible] կը գործածէին. ուստի սրերով (սիւնկիւլով) կռուելու կամք ընելով կը մօտենան անոնց. բայց մինչև այն ատենը շատ մարդ կը ջարդուին Անգղիացի զօրքէն, որովհետև Սէքհերուն պարպած հրացանին ամենն ալ պարապը չէր երթար. ասոր վրայ վերջինէն զօրապետը իր հետը ունեցած զօրքերուն ամենն ալ մէկէն հանելով վրանին կը խրկէ, երկու կողմէն ալ սաստիկ պատերազմ կըլլայ։

Անգղիացի զօրականներէն (զապիթներէն) 26 հոգի կը մեռնին ու 66 հոգին ալ կը վիրաւորին, Անգղիացի և Հնդկաստանի սեւ զինուորներէն 731 հոգի կը մեռնին և 1466 հոգին ալ կը վիրաւորին, որոց՝ այսինքն թէ մեռնողներուն և թէ վիրաւորեալներուն թիւը կը հասնի մինչև 2270 հոգիի։

Իսկ Սէքհերուն կողմէն 1800ի չափ մարդ կը մեռնին, բայց վիրաւորեալներուն թիւը յայտնի չէ, որովհետև վիրաւորեալները մէկ կողմէն վերուցեր էին. մինչև իսկ Սէքհերը դէմ չը կրնալով դնել՝ ձորով բռնած ամուր տեղէն՝ ուր բանակած էին, կը փախչին. այս պատերազմին՝ Անգղիացւոց ձեռքը կանցնի երկու դրօշակ և 12 թնդանօթ, մինչ անոնց ձեռքը կանցնի միայն հինգ դրօշակ, առանցմէ 'ի զատ երկու կողմէն ալ ձեռքը ուրիշ բան մը չանցնիր։ Այսուհետև Անգղիացիք յաղթութիւն ըրինք ըսելով և թնդանօթներ նետելով ուրախութիւն կընեն. Սէքհերն ալ՝ նմանապէս մենք յաղթեցինք ըսելով 'ի նշան ուրախութեան փիշէնկներ կը նետեն։

Այս լուրը՝ Անգղիոյ տէրութեան ականջը հասածին պէս՝ վերջինէ Կուֆ զօրավարին ըրած յաղթութեանը չը հաւանելով՝ խեղճն փոխեր է. որովհետև զօրավարը պատերազմական արհեստին ընթացքը չէր պահեր ու խոհեմութեամբ չէր շարժեր, այլ միայն իւր բնական արիութեանը ապաւինելով՝ թէ՛ գիշերը և թէ՛ հետը եղած այչափ զօրքը կռուի ձգեր էր. այսքան [illegible] չը շարժելով՝ պատերազմական արհեստին ընթացքովը եթէ վարուէր ըլլար, հէչ այչափ մարդ չէր մեռներ և չէր վիրաւորիր, ու հէմ ալ այս ըրած յաղթութիւնը կըլլէր. անոր համար Անգղիոյ տէրութիւնը՝ նոյն զօրապետին այս ըրածը [illegible] ըլլալով, տեղը դրեր է հռչակաւոր Նափիէռ ծովապետը՝ Հնդկաստանի սպարապետ անուանելով։

ԱՒՍՏՐԻԱՅ վերջին կայսեր հրատարակած յայտարարութիւններէն կիմացուի, որ անցեալ ամսոյն 12ին Աւստրիոյ տէրութեան Գոնգրէսը Քրեմզիէր քաղաքը եղած ատենը լուծուեր է, մօտ օրերս երկու ատեան պիտի հաստատուի, մէկը՝ բարձր (աւագ) ու միւսը՝ միջին (լիվայ) ատեան անուանով. նաև նորէն մէկ սահմանադրութիւն մըն ալ 'ի գործ դրուեր է, որ բաղկացեալ է 123 յօդուածէ. այս սահմանադրութեամբ տանին են Աւստրիոյ երկիրները, Մաճառիստան, Խրվաթիստան, Լոմպարտիա և ուրիշ քաղաքներ ալ։

[illegible] տէրութիւնը՝ [illegible] քաղաքը բնակիչներէն 200 պարան հազար Ֆիօրին տուգանք առեր ու իրեն ընծայ խրկեր է սրբազան Պապին։ Վենետիկցիք այս լուրը առածնուն պէս խեղճ նոյն տէրութեանը ծանուցեր են, որ իրենց ալ անոր փոխարէն քաղաքին գլխէն զատելած խումբ մը Աւստրիացի զօրախումբը պիտի գլխատեն, թէ որ նոյն տուգանքը ետ չը տրուի։

ՎԵՆԵՏԻԿԻ նաւահանգիստը ծովու կողմէն պաշարման վիճակի մէջ ըլլալուն, Վենետիկցիները իրենց նաւերովը նաւարկութիւն չէին կրնար ընել. ուստի [illegible] թըրթերով նաւերնին օտար վաճառականներու ծախելով ճամբայ դրեր էին այսու միջոցաւ նաւարկութիւն և առևտուր ընելու։ Սոյն Թրիէսթէյի նաւահանգստին կառավարող Ղըլայ զօրապետը՝ նոյն նաւերուն երթևեկութեանը հաճութիւն տուեր էր այսու պայմանաւ որ նաւերուն մէջը ամենևին Վենետիկցի մը չը գտնուի, այլ նաւաստիքը ըլլան Տալմաթիոյ և Թրիէսթէյցի. սակայն այս պայմանին ալ Վենետիկցիներուն բանին չը գալուն համար, հիմա սկսեր են Անգղիոյ տէրութեան թոյլտուութեամբը [illegible] դրօշակ բռնելով ուզածնուն պէս առևտուր ընել։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ կոմիսիոնը հետևեալ պատուէրներ կը հրատարակէ, որ ամենևին մէկն մը քով զէնք չը գտնուի, և ամէն մարդ իր զէնքը տէրութեան գործակալներուն յանձնէ։ Այս պատուէրներուն վրայ շատ զէնքեր ժողվուեցան, և հասարակութեան քովը գտնուած զէնքերուն թիւն ալ օրէնօրէ պակսելու վրայ է. բայց կան խումբայ մարդիկ ալ, որ իրենց չար կամքը վրայ յամառելով՝ զէնքերնին չեն յանձներ գործակալներուն, մինչև որ անոնցմէ երկու հոգի ձեռք անցնելով այս օրերս հրացանի բռներ են։ Նաև վերստին հրամանագիր մըն ալ հրատարակեր է, թէ որ այսուհետև զէնքը պահէ չը տայ, ձեռք անցածին պէս քիչ ատենի մէջ դատաստանը պիտի տեսնուի ու այնուհետև ալ հրացանի բռնուելով պիտի սպաննուի։

ՀՌՈՄԷՆ յայտնի է, որ վաճառականութեան ծաղիկը՝ ճամբաները ու անցակարգի տեղերը նաև նաւահանգիստները և

պէտք է որ [illegible]։ Գոնէ՛ [illegible] պարզապարէր, գոնէ՛ [illegible], մինչ մահուանս [illegible] բերկրութեան արժանացի [illegible]։ Գոնէ՛ պատիւս [illegible] վրայ, գոնէ՛ [illegible] բարեկամութեան, գոնէ՛ [illegible] ամենեցուն, մինչ [illegible] ծածկեցայ։

Ի՞նչ [illegible] իմ [illegible], կը [illegible] [illegible]. [illegible], որ [illegible] մէկ [illegible] [illegible] մէկ [illegible] [illegible] Աստուծոյ [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]։

«[illegible] իմ [illegible] [illegible] [illegible] իմ և [illegible], [illegible] իմ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] իմ [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]։

[illegible] մէջ կը [illegible] [illegible]. բայց հիմա [illegible] [illegible] [illegible] մէջ [illegible]։

Ինչ ատեն [illegible] մէջն [illegible] ամէն մէկ [illegible], իմ [illegible] [illegible] մէջ կը [illegible]. բայց հիմա ամենևին [illegible], ամենևին [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], և [illegible] [illegible] մէջ [illegible] [illegible], շատ [illegible] իմ [illegible] [illegible]. բայց հիմա [illegible] ամենևին [illegible] [illegible]։

Ինչ ատեն [illegible] [illegible] և [illegible], [illegible] իմ [illegible] [illegible]. և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

այլ առանց այնպէս տեղուանքը շինելով ու նորոգելով և բանալով ու մաքրելով կըլլայ · սակայն կան անանկ ընդարձակ սահմաններ, որ շատ անցերուն շատ ալ ծանրագին շինելու է, ու այնուհետև ալ նորոգելու է, որոնք շատ ծախքի կը կարօտին · սանկ ծանր ծախքերը հողին տէրը՝ այն է տէրութիւնը վրան առնելու ըլլայ, անխոհեմութիւն ըրած կըլլայ, ինչպէս որ խոհական մարդոց առջեւը յայտնի է · որովհետև տէրութիւնը ուրիշ բազմաթիւ գործոց համար ծախքեր ունի · նմանապէս ուրիշ տուրքերուն վերադիր ընելով՝ հասարակութեան վրայ՝ բեռցընելն ալ արժան չէ · ուստի սոր գիւղին միջոցը սա կընայ ըլլալ:

Նախ և յառաջ ճամբայ բանալու կամ կամուրջ շինելու առնելը՝ հասարակութեան երթևեկութեանը նայելով ըստ այնմ ճամբայ բանալու է կամ կամուրջ շինելու է, բաւել է որ նոյն ճամբայէն օրը 100 հոգի անցուդարձ կընէ նէ, 1000 հոգի անցուդարձ ընելու չափ ընդարձակ ու ամուր շինել պէտք չէ · և անցուդարձ ընող ճամբորդներուն ու կառավարներուն (արաբաճիներուն) անցնելովը՝ ճամբուն քանի փոսոյն քար կուբրին նէ, կարծեմ հաշիւ մը ընելով, այնքան փարայ՝ երթևեկութիւն ընողներուն տուրք յանձնելու է · տէրութիւնն ալ նոյն ճամբուն համար իր գանձատունէն բաւական մը ծախք շինելով լումայափոխներէն (սարրաֆներէն) փոխ առնելու ու անով շինելու է · և այն յանձնողներէ տուրքէն հաւաքուած արդիւնքին մէկ քիչը՝ լումայափոխներէն փոխ առած դրամին տոկոսը համար վճարելու է, ու մէկ քիչն ալ՝ աւրուշուած տեղերը նորոգելու համար պահելու է · առոլ գանձատունը վնաս մը չըլլալէն 'ի զատ՝ հասարակութեան վրայ ալ բեռ մը չըլլար:

Նոյն տուրքին համար հարկ կըլլայ որ փոխառականները տարած ու բերած ապրանքին վրայ զարնեն, և այս ալ բան մը բանել չէ · որովհետև գիտենք թէ փոխառական մը 20,000 դրուշի տեսակ տեսակ ապրանքներ պիտի բերէ, տալու տուրքը՝ որ 40—50 փարայէն աւելի չէ՝ նոյնչափ ապրանքին վրայ զարնելու ըլլայ, ամէն մէկ տեսակ ապրանքին փարայ մը անգամ չիյնար, և ծախու առնողն ալ անով սղութիւն մը չիմանար:

Ասկէ 'ի զատ՝ ճամբաները յարդարուելն ըլլալուն համար փոխառականներն ալ առանց ժամանակ կորսնցնելու ապրանք կը կրեն, ապրանքնին բանտարգելու փտելէն ազատ կըլլան, առուտուրները շուտ շուտ կը շարժին, ապրանքը առաջքինէն աւելի գինով կառնուին ու կը ծախուին:

Այն ճամբաներուն միջոցաւ փոխառականութիւնը օրէ օր կը ծաղկի, և ճամբուն եկամուտն ալ օրէ օր կաւելնայ · եթէ ետքը՝ ճանապարհը ընդարձակել պէտք ըլլայ, դարձեալ լումայափոխներէն փոխ բաւական առնելով գիւղին կերպիւ կընայ ընդարձակել, տոկոսը վերջնելով կերպիւ վճարելու պայմանաւ:

Հռովմայեցիք՝ որոնք 15—20 կառքով ապին անգամ երթևեկութիւն կընեն, և առանց կառքերը թեթև ըլլալուն պատճառաւ՝ անցուդարձ ըրած ճամբաներուն տախտակները (խալըրըմները) փոխառականաց կառքերուն չափ թէպէտ չեն տաքեր, բայց հռովմայեցի մարդոց պատուաստներուն շատ կամ քիչ երթևեկութեանը նայելով ուրիշներէն հետ քիչ մը աւելի տուրք առնուի, այդքանոց տալու տուրքին օգնութիւն մը կըլլայ:

Վերջապէս շատ գովելի է այս ճամբով ճամբայ բանալը, կամուրջ շինելը և նաւահանգիստ մաքրելը · և առոլ փոխառականութիւնը բարգաւաճելով տէրութեանը ու ազգին շատ օգուտ կըլլայ ու երկիրն ալ վերջին աստիճան կը ծաղկի:

Եւրոպայի մէջ բոլոր ճամբաները՝ ընկերութիւններուն հոգաբարձութեանը տակն են · թէ որ նորոգելու ու մաքրելու չափազանց հոգ չը տանին, ճամբորդները և փոխառականները ուրիշ ճամբով երթևեկութիւն ընելու կսկսին, որով նոյն ճամբաները դատարկ կը մնան ու եկամուտն ալ կը պակսի:

Այն ընկերութիւնները իրենց շահուն համար կը հոգան պինդ աւելի հոգ տանելու ճամբաներուն · թէ որ գործակալ կարգելով նայելու ըլլայ, նոյն գործակալները մանր մանր ծախքերով ու աւրուշուած տեղերը չըշինելէն 'ի զատ՝ բոլորովին աւրելու ալ կաշխատին · որովհետև ուշ ուշ կը նորոգեն ու բաւական հաւաքելու կը նային:

Ասկէ 100 տարի յառաջ Փրանսայի մէջ Լոմպարտ անունով շինուած մեծ ճամբուն հոգաբարձութիւնը չը կընալով ընել տէրութիւնը՝ շինող երկրաչափին պարգևեց, ու եկամուտին և ծախքին չը խառնուեցաւ · որն որ այս ճամբուն իրեն եկամուտ մը ընելով՝ աղէկ հոգ տարաւ, որ նոյն ժամանակէն 'ի վեր նորոգութեան կարօտ չըլլալէն 'ի զատ՝ շատ արդիւնք ալ կը բերէ հիմա:

Այս ճամբայէն ետքը շինուած ուրիշ քանի մը ճամբաները գործակալներուն յանձնուեցաւ, որոնք քանի մը անգամ նորոգուեցան և եղած արդիւնքն ալ բան մը բանել չէ:

Ասկէ կերևի է որ ամէն մարդ յիշեալ երկրաչափին պէս հաւատարիմ չըլլալով՝ ձեռքը սանկ բան մը անցածին պէս, անոր միջոցաւ վաստըկած բռնակը պահէ · որով՝ ձեռքը եղած ճամբուն ալ քիչ ատենի մէջ աւերակ դառնայ · անոր համար սա աղէկ ճամբան սա է որ նոյն ճամբաներուն հոգաբարձութիւնը՝ անանկ փոխառականներուն ու արհեստաւորներուն յանձնելու է, որ անոնց առաւելութեան ծաղկիլը ճամբաներուն չաւրուելէն ու աղէկ բանելէն կախեալ ըլլայ:

Չինաստանին ու Հնդկաստանին խիստ շատ տեղուանքը աղէկ ու ընդարձակ և ամուր ճամբաներ կան անանկ որ՝ Եւրոպայի մէջ նմանը չկայ: Չինաստանի ու Հնդկաստանի տէրութիւններուն եկամուտը՝ ըստ մեծի մասին հողագործութենէն կըլլայ · Եւրոպայի տէրութիւններուն եկամուտին պէս՝ երկրագործութիւններէն 'ի զատ ուրիշ բանէ եկամուտ չունին · ուստի յիշեալ ճամբաներուն խիստ աւելի կը նայեին, որպէս զի չըլլայ որ ճամբաները աւրուելով գործերնին դժուարութիւն ըլլայ և առոլ ալ եկամուտը պակսի: Չինաստանի մէջ անանկ ճամբաներ կան որ 2000 տարիէն 'ի վեր ամենևին աւրուած չեն:

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՊՕՂՈՍԻ ԱՐԱՊԵԱՆ ԱՊՕՒՃԷՆԵՑԻՈՅ

տարեցին թէ մարդ ծնայ աշխարհս, և հիմա որ մեղքսոտ եմ և յուսահատական ստրկութեան մէջ նետած ինայ, ամենևին չի կոծան, ամենևին չի տրտմին, ոչ իմ մտերական պաշտպանս, և ոչ մանկական բարեկամքս · և իրենց սուգ կարծածնին՝ բնաւ չի բողքեն իրարու:

Վասն զի այս տեղս որ եկայ հասարակաց է · այս բաժակը որ խմեցի՝ ամենուն բերանին ալ հասնելու է, և այս ճանապարհը՝ ուր ես գնացի, բնաւ չի խափանիր և ոչ ալ խափանողը արդեօք մը կընայ ըլլալ · վասն զի ամէնքեան համար ալ պատրաստ է, այս դատաստանն է 'ի բարձրելոյն ամենայն մարդոյ մէկ զի՝ աշխարհս ստեղծուեցաւ հետէ, ոչ մեծ և ոչ փոքր, ոչ թագաւոր և ոչ աղքատ, այս հասարակաց ճամբայէն կրցեր են զատուցիլ · և հիմա ալ ամէնքը պատրաստական ատենտաքին կամքովը՝ ինչպէս որ կանչուեցայ, անանկ ալ եկայ այս տեղս · և ամէնքն ալ պիտի են շարունակ՝ անտարակոյս նորէն ծնանելու:

Բայց իմ վախճանական պատուէրս այս ըլլայ ձեզ՝ ով մանկունք դպրոցին և իմ սիրելի որդիքս, զի ամէն բանէն աւելի սառնձէք երկիւղածութեամբ, և իրարու հետ անկեղծ և միաբանած սիրով վարուիք, միշտ մեր ողջին գար ամէնքէն ալ, որ հօր տառօձոյ որդեգրութեան ձեռք ըմձեզ · պէտք է որ միշտ իրրև եղբայր հարազատութիւն ցուցնէք իրարու, և հինաւուրց սիրածնիդ ալ ձեզի ինչ պատուէրի որ յանձնուցինք է՝ նոյն պատուէրը սիրով և աշխատութեամբ կատարէք, որ դուք ալ ձեր կատարելութեան առնելով բարեաց կենդանութեան, որ գուցէ ձեր կատարելութեան առաջ կոչեցեալ ընտրեալներ ըլլաք, և այսպիսի ձեր հաճոյական ընթացքովը մշտնջենաւոր պսակաց արժանի ըլլաք, որ է երջանկութեան հանգիստ · որպէս ձեր այժմեան և յետին աւելի, այն է իմ հանգիստս, և այն է իմ կամքս հաւատովս:

Դուք՝ զիս ձեզմէ զատուած կը կարծէք, և ունիք խռովութիւն · վասն զի տեսնել հիմա չէք, թէ միայն մարմնով բաժնուած եմ և ոչ հոգւով · որով հետև հիմա ձեր միջնակը՝ ըլլալ բանից աւելի կը մխիթարի, քան թէ խմանալու · անոր համար ձեզի՝ սառնձոյ անփորձութեամբ անանկ մէկ մխիթարութիւն մը թողուցի այս աշխարհիս մէջ, որ ատե-

ւել քան զիս մխիթարող սիրոյ ըլլայ ձեզի · և իր բարեկարգ սրբութեամբը և ձեր վերայ ջերմեռանդ խնամքովը՝ անանկ փառաւոր ընելու է իր անունը՝ որ իմ առջին հոգերս և շնորհ առած ձեզի՝ անոր փառացը բոլոր և իմ մի միայն փափաքս ալ այս է, որ ձեզ ցոյց տալու ներբոլոր՝ անոր ցոյց տալու ներկերեայ վերայ աւելցուցէք որ իմ ժառանգութիւնս է »:

Որ բանի սիրելի ընկերակիցք իմ, մեր հայրախնամ Ամիրային այս մխիթարական և յորդորական խօսքերովը մխիթարելով, մնաց անոր և այլոց մը զատուած զի լուսաւորեալ մեր Ամիրայ հօր բարեխօսին ընտանեաց՝ ինքն մխիթարիչ ըլլալով, երկայնամիտ անուն սրբութեան՝ պայծառ փայլեցաւ · նոյն բարեհամբաւ ուխտին լուսաւոր ճրագը մնաց 'ի յաւիտեան անշիջանելի պահելով, փառաւորեցէք ամենայն բարեմասնութեամբ հոգւոյ և մարմնոյ: Նոյնպէս և այս բարեբար մեր տնօրէն ալ երջանիկ և երկար աւուրբք 'ի բարօրութեան զարդարուցելով՝ անփորձ և անխռով պահեսցէ, զոր իր բնածին բարեշուք ընտանեօք, ամէն